

Једнака доступност и остваривост права на безбедну и квалитетну воду за пиће - индикатор одрживог развоја

ЗАГОРКА Н. СТЕВИЋ ГОЈКОВ, Истраживачки центар за имплементацију одрживог развоја локалне заједнице „КАПИЛАР“, Београд

Стручни рад
UDC: 628.1.033
DOI: 10.5937/tehnika1804594S

Остваривост права на безбедну и квалитетну воду за пиће јесте индикатор постојања политичког система, његове функционалности, вредносних опредељења оних који владају или управљају државом, смислом и сврхом за коју се власт користи.

Осим тога, једнака доступност и остваривост права на безбедну и квалитетну воду за пиће јесте показатељ мере свесности грађана да се укључе у комуникацију са управом државног система захтевајући доследност, професионалност и ажурност у вршењу власти у улози коју демократска власт претендује да буде.

Дакле, са једне стране, држава са хоризонталном поделом власти креира политике, усваја легислативне акте и контролне механизме за њихово реализовање. Са друге стране, цивилни сектор захваљујући новој улози постаје не само контролни механизам рада власти, већ и подршка за имплементацију јавних политика. Једни без других не могу бити.

Заједнички живот јесте циљ демократске власти. Тиме се доступност и остваривост права у практичном животу заједнице ставља као императив заједничког живота у заједници.

Доступност и остваривост права на безбедну и квалитетну воде за пиће јесте лакмус папир центрираности привредног развоја у добробити за све.

Кључне речи: *практична остваривост, свеукупност и целовитост, једнакост и добробит*

1. УВОД

Право на здраву животну средину, лепоту и дарове природе, здравље и живот у јединству са природом јесте природно право свих нас који заједно постојимо у овом свету.

Истовремено, политичке заједнице у својој идеји настанка отелотворују жељу сваког члана заједнице да буде слободан у остваривању својих права као и било који други члан заједнице. Настанком држава, природно право јесте постало део уставних норми као јединственог врховног правног акта заједнице.

Владавина права у свакој политичкој теорији јесте идеал и на супротном је крају од владања државом. Она је та која може угрозити владавину

права. Односно моћ оних који владају може надјачати њихову одговорност. Зато, јесте битна цивилна култура као контролни механизам власти. Грађанин свестан своје улоге у подржавању културе владања или захтевању промена. Појмови, власт и владавина права у свима нама изазивају само менталне представе.

Декларативно, власт јесте увек за владавину права, глорификацију себе и обезбеђивању подршке одржања своје владавине. Реалност свакодневног живота јесте оно што сваки члан друштвене заједнице доживљава као истинитост односа између онога што власт претендује да буде и онога што стварно јесте. Захваљујући одрживом развоју (Sustainable Development) свест о владавини права се спушта на ниво услова за сигуран, безбедан и здрав живот са свим својим потенцијалима и правима, а оно што се рачуна јесте укљученост животне средине, као вредносног аспекта у свим државним политикама. Отуда, остваривост права на безбедну и квалитетну воду за пиће јесте индикатор постојања политичког система, његове функционалности, вредносних опредељења оних који

Адреса аутора: Загорка Стевић Гојков, Истраживачки центар за имплементацију одрживог развоја локалне заједнице „КАПИЛАР“, Београд, Владимира Поповића 32

Е-mail: zstevicgojkov@gmail.com

Рад примљен: 07.03.2018.

Рад прихваћен: 28.03.2018.

владају или управљају државом, смислом и сврхом за коју се власт користи. Осим тога, једнака доступност и остваривост права на безбедну и квалитетну воду за пиће јесте показатељ мере свесности грађана да се укључе у комуникацију са управом државног система захтевајући доследност, професионалност и ажурност у вршењу власти, подсећајући их на улогу у којој демократска власт претендује да буде.

Дакле, власт, држава као политички систем, са једне стране креира политике, усваја легислативне акте и контролне механизме за њихово реализовање. Са друге стране цивилни сектор захваљујући новој улози постаје не само контролни механизам рада власти, већ и подршка за имплементацију јавних политика. Једни без других не могу бити.

Заједнички живот јесте циљ демократске власти. Тиме се доступност и остваривост права у практичном животу заједнице ставља као императив заједничког живота у заједници. Доступност и остваривост права на безбедну и квалитетну воду за пиће јесте лакмус папир центрираности вредног развоја у добробити за све.

2. ЈАЧАЊЕ ЦИВИЛНЕ КУЛТУРЕ У ДЕМОКРАТИЗАЦИЈИ ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА

Отвореност власти за сарадњу са цивилним сектором јесте препознатљива као одлика демократске владавине. Без обзира на вредносна одређења оних који владају, у јавности је добро залагати се за демократију. Потреба за цивилном културом се не може избећи, исто као што се не може ни прикрити нефункционалност политичког система.

Функционисање политичког система значи да се центар моћи из личности делегира на систем. Систем је тај који има моћ управо у својој функционалности. Усвајање легислативе без њене примене јесте одраз нефункционисања политичког система као целине.

„Функционисање политичких институција потврдило је да оне остају празне и беживотне уколико нису праћене одређеним типом политичке културе, знањима, вредностима и назорима који дају значење и смисао политичким процесима. Потврдила се идеја Русоа да „демократија не може постојати без слободе, ни слобода без врлине, ни врлина без грађана” [1].

Да би се догодила промена у доживљају власти у једнима који владају, потребна је промена у доживљају власти у другима који гласају. Однос власти и друштва јесте пресликан однос друштва и

власти. Ако друштво не верује у своју важност, оно је препустило власти да доминира над њим. И обратно. Када друштво преузима сву улогу над државом, систем се урушава.

Габријел Алмонд и Синди Верба верују да је цивилна култура та која даје потпору демократији. Она јесте права мера у балансу између отворености политичког система за промене и стабилности система у којој се одржава. „Решење је те дилеме то што цивилна култура саму себе препоручује, стога што цивилна култура није модерна култура, већ мешавина модернизација и традиционалне... Оно што је настало била је трећа култура, ни традиционална ни модерна, већ са својствима обе; плуралистичка култура утемељена на комуникацији и уверавању, култура консензуса и разноликости, култура која дозвољава промену али је и обухвата”.[2]

Потребан је слободан грађанин који спреман да подршку власти када је потребно, али исто тако и да захтева одговорност власти.

3. СВЕОБУХВАТНОСТ И ЦЕЛОВИТОСТ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Свако жели да види позитивну промену у функционалности политичког и привредног система: културни радник, научник, приватни предузетник, купац, продавац, студент итд. Свако жели да оствари право на безбедну и квалитетну воду за пиће. До тог резултата се стиже свесношћу да само заједно власт, привреда и грађанско друштво могу подржати одрживи развој друштва, културе, привреде и политике.

Животна средина у демократизацији власти и друштва преузима вредносну улогу свеобухватности и целовитости демократских политичких, привредних и културних процеса. Управо у томе јесте авангардна улога одрживог развоја. Укључивањем животне средине у стратешко планирање и вредновање развоја, одрживи развој постаје симбол добробити за све. Једноставно, унапређујући стање својих водотокова, ваздуха, земљишта, шума, биодиверзитета, употребљавајући друге изворе енергије и поштујући очување постојећих природних вредности јесте разумно делење природног добра, а не неповратно искоришћавање, базичног добра заједнице.

Природно право на здраву животну средину, безбедну и квалитетну воду за пиће, на здрав живот, носимо у себи. Ми смо део природе, свега што јесте и постоји. То не доводимо у питање. Како смо дошли до ситуације да ће безбедна и квалитетна вода бити драгоцен реткост која ће имати цену упоредиву са златом?

Зашто компанија хемијских производа у италијанском граду Севесо (1974) изазвала акцидент великих размера? Или, зашто је у Базелу у Швајцарској (1986) у Рајну изливено 30 тона живе и органофосфата, у Баја Маре у Румунији (2000) изливено око 170 тона цијанида у реку Самош, а касније у Тису? Зато што се није узела у обзир могућност грешке у производном технолошком процесу. Производни системи послују са ризиком који јесте предвидљив и вредносно процењив.

Захваљујући томе, данас имамо савремени концепт безбедности и Севесо (Seveso) директиве I и II за обавезну процену ризика за индустријска постројења. Закон о процени утицаја (2004), Закон о стратешкој процени утицаја (2004), Закон о интегралном спречавању загађења (2004), употреба доступних најбољих технологија (Best Available Techniques) јесу смернице да укажу да пословни процеси носе у себи заједнички живот са својим окружењем, природом и друштвом, као иманентност. Није довољно да организација остварује профит, већ је битно какав отисак и утисак остварује према својој околини, друштву у коме послује и свим запосленима.

Став империјалног капитализма је остваривати све већи и већи профит према мишљењу Фридриха Енгелса и Карла Маркса. Данас, став мултинационалних компанија као што је Гугл, Фејсбук, Спотифај, Икеа и многих других јесте остваривати задовољство својих корисника. Без корисника нема ни профита.

Ми данас знамо да су реке, ваздух, пејзаж, предео, и друге природне вредности јавно добро које смо наследили и које ћемо дати у наследство својим потомцима. Вреднујемо га као континуитет живота. Исти случај је са културом, економским, привредним и политичким системом. Начин на који имплементирамо легислативу, послујемо, васпитавамо, образујемо је уткан у однос са природом. Једноставно ми смо део природе и делимо своју прошлост, садашњост и будућност са њом.

Замислимо реку Дунав симболично као мултинационалну компанију. Правила пословања и понашања у компанији дата су у виду ратификованих међдржавних и међународних конвенција и споразума. Пословање ове компаније биће успешно уколико остварује задовољство свих њених корисника.

При томе, мислим како на цео биљни и животињски свет коме је река Дунав дом, тако и на све остале који је користе за своје пословање и све грађане који уживају у њеним благодетима. Као што река Дунав и њен биодиверзитет постоје у својој целовитости на међународном плану, тако и

живот пословних система и грађана, такође постоји у својој свеукупности на међународном и глобалном плану.

Свака држава има једнако право на безбедну, квалитетну воду коју дели са другим државама исто као и право на унапређење животне средине. Сходно томе су и настали неки од прописа које је Република Србија усвојила као легислативна упутства да једнако вреднујемо добро које заједнички делимо: Закон о потврђивању Конвенције о заштити и коришћењу прекограничних водотокова и међународних језера Уједињених нација (Конвенција о водама) (2010), Закон о ратификацији Споразума о заштити вода реке Тисе и њених притока од загађивања (1990), Закон о Конвенцији о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунава (2003), Оквирног споразума за слив реке Саве (2002).

4. УПРАВЉАЊЕ ВОДОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Тренд националних развојних политика исто као међународних, међдржавних и глобалних јесте у свеобухватном и целовитом сагледавању програма развоја ради остварења планираних резултата. Почетак планирања јесте резултат. Зато се дугорочне политике развоја креирају помоћу стратешких планова. Они су преузете из војних доктрина ратовања.

Да би се остварила мисија, потребно је препознати све ресурсе реалног живота и укључити их у заједничку сарадњу за успешно постизање циља. Тачно је да планирање креће од резултата, ипак оно што води до резултата јесте међусобна повезаност, сарадња, уважавање свих актера, професионалност, одговорност, посвећеност заједничком остварењу мисије.

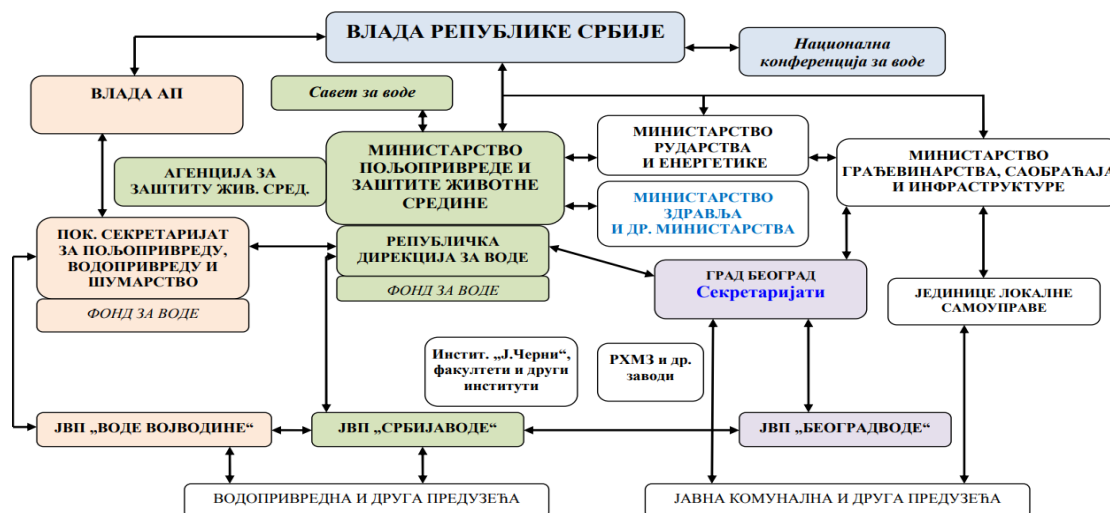
Сваки стратешки план има контролни механизам корекције и усаглашавања планираног и оствареног. Оно што увек остаје непромењено јесте мисија стратешких планова у институционализацији и оживљавању одређености за међусобну сарадњу разних нивоа власти и грађанског друштва. То је промена која води центрираности привредног и културног живота у добробити за све, а тиме и једнакости у доступности и остваривости права на квалитетну и безбедну воду за пиће. Управљање водним ресурсом у Републици Србији јесте сложен и захтеван задатак, исто као и управљање било којим другим природним ресурсом. Управо зато, јер сваки обновљив или необновљив геолошки, хидролошки или биолошки ресурс има реалну или потенцијалну економску вредност и може се директно или индиректно користити и употребити.

Исто тако, вода као природна вредност има једнаки значај за све људе на свету, све државе и међународне заједнице. Као таква предмет је међународног еколошког права или међународног права животне средине. [3]

У Републици Србији постоји континуитет у националној легислативи за управљање водом. Подсетићу на неке правне акте: Закон о режиму вода (1998), Уредба о класификацији вода међурепубличког водотока, међудржавних вода и вода обалног мора Југославије, Правилник о југословенским стандардима за квалитет воде (1994), Одлука о максимално дозвољеној концентрацији (МДК) радионуклеотида и опасних материја у међурепубличким водама, међудржавним водама и водама обалног мора Југославије, Закон о водама (1991), За-

кон о искоришћавању и заштити изворишта водоснабдевања (1977), Водопривредна основа (2002-2021), Правилник о хигијенској исправности воде за пиће, итд.

Установљене установе или институције јесу и даље у систему управљања водом: матично министарство и Републичка дирекција за воде, Министарство рударства и енергетике, Министарство грађевинарства и инфраструктуре, Министарство здравља, Хидрометеоролошки завод и заводи за заштиту здравља, заштиту на раду, заштиту природе Србије, Агенција за заштиту животне средине, Привредна комора, институти, установе АП Војводине, Град Београд, локалне самоуправе, јавна водопривредна предузећа, јавна комунална предузећа итд.

Слика 1 - Организација интегралног управљања водама у Србији [4]

Основни закон, *lex specialis*, који регулише област вода у Србији јесте Закон о водама (2010). Сви остали правни акти битни за управљање водним ресурсом јесу прецизно наведени у Стратегији међу којима су: Закон о заштити животне средине, Закон о процени утицаја на животну средину, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину, Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине, Закон о рударству и геолошким истраживањима (2011), Закон о комуналним делатностима (2011), Закон о ванредним ситуацијама (2010), Закон о планирању и изградњи (2009). [4]

Стратегија управљања водама на територији Републике Србије, усвојена је 2016. године и наследник је Водопривредне основе (2002-2021). Опредељена је за интегрално управљање водама. Упућује на то да систем постоји да би сви у систему препознали заједнички циљ који јесте резултат заједничке, усаглашене сарадње свих који раде у систему, а то је безбедна и квалитетна вода за све.

Резултат који систем треба да оствари јесте интегрисан у сваком појединачном циљу, тако да свако у систему ради за себе и за све остале. Стратегија управљања водама јесте усаглашена са битним стратешким документима: Просторним планом Републике Србије (2010-2020), Националном стратегијом одрживог развоја (2008-2017), Националном стратегијом одрживог коришћења природних ресурса и добара (2012-2021), Националном стратегијом развоја пољопривреде Србије (2005) и Националним програмом заштите животне средине (2010-2019). Она јесте одличан документ који тражи даље промене у начину функционисања система и опредељеност свих министарстава и других надлежних уснова за интегрисано управљање водама.

Имплементација Оквирне директиве о води (WFD - 2000/60/ЕК) не захтева само усвајање прописа, већ промену филозофије на којој систем функционише. Ако се само обрати пажња на извршење задатка који је дат као услов од стране ЕУ,

губи се смисао ових усвојених процедура. Не ради се само о легислативи ЕУ, већ о процедурама, новом односу у структури система, новим улогама министарстава, јавних установа, предузећа, завода, локалне самоуправе, цивилног сектора.

Реч је професионалности и одговорности према остварењу заједничког циља, прихватању нових улога у систему управљања водом у Србији. Веб страница Европске уније о Оквирној директиви о води [5] и страница наше Републичке дирекције за воду говоре о суштинској разлици. Насловна страница сајта Републичке дирекције за воду [6] информисе нас о јавним предузећима, РХМЗ, Сектору за ванредне ситуације и структури дирекције за воду. Дакле о установама које јесу у систему управљања водом. Доступни подаци тичу се и даље усвојених докумената. Задовољни смо са усвојеним документима и верујемо да ће процес још дуго трајати. Још увек смо у преиспитивању надлежности и поделе одговорности. Ми смо још увек у фази одлагања прихватања свеукупне промене система. На то је указао и извештај Националног конвента о Европског унији (2016). [7]

На сајту ЕУ су истакнуте области које су крајњи циљ, резултат свих усвојених директива и закона. Управљање речним сливом, управљање ризиком од поплава, несташица воде и суша, вода за пиће, вода за купање, емисија и поновна употреба воде. Емисије се односе на градску комуналну воду, индустријске емисије и пољопривредне отпадне нитратне воде. Дакле, они приказују шта су конкретно урадили на заштити вода од загађења и на унапређењу вода.

Последњи Извештај Европске комисије јесте да смо бољи у усвајању прописа у односу на њихову имплементацију и примену, где смо и даље у раној фази, почетном нивоу за оцењивање, такође је оцена један. Просечна оцена јесте „двојка“ и значи да је способност Србије да преузме обавезе из чланства на извесном нивоу спремности. [8]

5. ЗАКЉУЧАК

Од уласка у драматичне промене на светској политичкој сцени, пожељност демократског развоја доминира у свету. Демократија заједно са развојом цивилне културе јесте на цени. Стиче се утисак да је та пожељност само формалне, теоријске природе.

Појмови као што су транзиција, либерални капитализам, Вашингтонски консезус, невладине организације изазивају скептицизам у смислу аутоhtonости жеље за демократским променама. У погледу тога, у Србији често се демократија доживљава као лажна матрица која заводи грађане да би

их преварила. Тако да традиција веровања у непроменљивост културе владања оснажује. Враћање устаљеном обрасцу „приклони се ономе ко влада“ оснажује поданички менталитет грађана.

Са друге стране, време у којем живимо јесте време корених природних, свеобухватних политичких, економских, технолошких прелаза у целом свету. Глобализација као процес поковања слабијих снажнијим економским силама, праћен пресликавањем образаца „демократских“ политичких система, јесте оно прво што се уочава. Тек, касније, разумевајући проблеме животне средине, постаје јасније да праћење квалитета односа власти и владавине права јесте могуће остварити хармонизацију легислативе на међународном и глобалном плану.

Имплементација одрживог развоја тражи конкретне резултате. Одрживи развој јесте опредељива оријентација и смер развоја Републике Србије, још од 1996. године када је усвојен Просторни план Републике Србије (1996-2010) као и сва остала стратешка документа (преко сто): Водопривредна основа Републике Србије (2002-2021), Стратегија регионалног развоја (2007-2012), Национална стратегија привредног развоја (2006-2012), Национална стратегија одрживог развоја (2008-2017), Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара (2012-2020) и тако даље, као и сви проистекли законски и подзаконски акти јесу корелацији са овим кровним документима.

Дакле, одавно (22 године) власт декларативно јесте за циљеве одрживог развоја, али се чини да је и даље на истом декларативном ставу, јер смо и даље на усвајању документа који се не имплементирају, а из буџета се издваја минимално за животну средину (0,5 %).

Са једне стране можемо наћи оправдање у комплексности одрживог развоја на коју указују седамнаест усвојених принципа Агенде 2030. Са друге стране, свест и професионалност у цивилном сектору јесу такви да далеко превазилазе капацитет установа власти.

Сви проблеми који се тичу животне средине, тичу се привреде, економије, обновљивих и необновљивих ресурса природног богатства, јавног здравља. Сваки проблем животне средине није изолован, већ интегрисан у све секторе друштвеног живота. Он је лакмус папир квалитета сарадње између власти и цивилног сектора, одраз демократизације власти и развоја цивилне културе и функционисања политичког система као целине.

Да се решења једног министарства надовезују на проблеме другог у управљању водама у Републици Србији познато је одавно. За откривање тога

није нам била потребна Стратегија управљања водама на територији Републике Србије (2016). Пи-тање јесте успешност у креирању међусобне сарадње тако, да свако министарство разуме да без оног другог у комплексном систему управљања водом нема једнакости у праву на безбедну и квалитетну воду за пиће за све.

Стратешки планови развоја јесу првенствено смернице за демократизацију рада владе и јачање цивилне културе. Остваривати циљеве одрживог развоја јесте разумевање да су проблеми заједнички, међусобно интегрисани и да се до решења долази отвореним равноправним дијалогом.

Политика одрживог развоја јесте креирање и институционализација односа професионалности, одговорности, равноправности и заједништва. Она подразумева поштовање закона од оних који их креирају и вредновање свих других који на то указују.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Милан Подунавац, *Политичка култура и политички процеси*, Чигоја, Београд, стр.127, 2008.
- [2] Габријел Алмонд, Сидни Верба, *Цивилна култура*, Политичка култура, Загреб, стр.15-16, 2000.
- [3] Владан Јолцић, *Еколошко право, Пример Србије-државе у транзицији*, Институт за криминолошка

и социолошка истраживања, Београд, стр.83, 2008.

- [4] Стратегија управљања водама на територији Републике Србије, 2016, стр. 103, 97 [цитирано 15. маја 2018]. Доступно на <http://www.rdvode.gov.rs/doc/Strategija%20upravljanjaM%20vodama.pdf>
- [5] web страница ЕУ, [приступљено 15. маја 2018]. Доступно на: http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html
- [6] web страница Републичке дирекције за воде, [приступљено 15. маја 2018]. Доступно на: <http://www.rdvode.gov.rs/>
- [7] Наташа Ђерег, Пера Марковић, *Анализа: Могућности Србије за достизање стандарда ЕУ у области управљања водама*, Radna grupa Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji za poglavlje 27, 17. новембар 2016. Доступно на: <http://eukonvent.org/analiza-mogucnosti-srbije-za-dostizanje-standarda-eu-u-oblasti-upravljanja-vodama/>
- [8] Стефан Шипка, „Јака двојка“ за Поглавље 27, Значај последњег извештаја Европске комисије и генерална оцена за Поглавље, Центар за европске политике, 29. мај 2018. Доступно на: <http://serp.org.rs/publications/jaka-dvojka-za-poglavlje-27-ili-o-napretku-srbije-u-oblasti-zastite-zivotne-sredine-na-osnovu-poslednjeg-izvestaja-evropske-komisije>

SUMMARY

EQUAL ACCESS TO THE FEASIBILITY OF THE RIGHT TO SAFE AND QUALITY DRINKING WATER - INDICATOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Feasibility of the right to safe and high quality drinking water is an indicator of the existence of the political system, its functionality, value determinations of those who govern and administer the state, meaning and purpose for which the power is used.

In addition, equal access and rights to the feasibility of safe and high quality drinking water is the indicator of the extent of awareness of citizens to engage in communication with the management of the national system requiring consistency, professionalism and diligence in the exercise of power in the role that democratic government pretends to be.

So, on the one hand, state through the horizontal separation of power creates policies, adopts legislative acts and control mechanisms for their implementation. On the other hand, the civil sector thanks to the new role is becoming not only the control mechanism of government work, but also support for the implementation of public policies. One without the other can not be.

Living together is the goal of a democratic government. This is the way when availability and feasibility of law in the practical life of the community is an imperative of common life in the community.

The availability and feasibility of the right to safe and high quality drinking water is the lacmus paper of alignment of economic development in the welfare of all.

Key words: *feasibility, wholeness and integrity, equality and well-being*